

NAZAR ESHONQUL HIKOYALARINING JAHON ADABIY AN'ANALARI BILAN QIYOSIY TAHLILI

Kholliyeva Madina Bahodir qizi
madinaxolliyeva95@gmail.com
Shahrisabz davlat pedagogika instituti

Annotatsiya: Ushbu maqolada zamonaviy o'zbek adabiyotining yirik vakillaridan biri Nazar Eshonqul hikoyalarining jahon adabiyoti an'analari bilan qiyosiy jihatlarini tahlil qilinadi. Adib ijodida inson ruhiyati, yolg'izlik, begonalashuv, xotira, qo'rquv, hayot va o'lim, ezgulik va yovuzlik, shaxs va jamiyat o'rtasidagi ziddiyatlar o'ziga xos badiiy talqinda ifodalangan. Maqolada Nazar Eshonqul hikoyalaridagi modernistik va postmodernistik poetika unsurlari jahon adabiyotidagi Frans Kafka, Gabriel Garsia Markes, Xorxe Luis Borxes, Alber Kamyu kabi ijodkorlarning ayrim asarlaridagi badiiy tamoyillar bilan qiyoslanadi. Tadqiqot davomida qiyosiy-tipologik, germeneytik, struktural va badiiy-estetik tahlil metodlaridan foydalanildi. Tahlil natijasida Nazar Eshonqulning jahon adabiy jarayonidagi umumiy badiiy tendensiyalarni milliy tafakkur, tarixiy xotira va o'zbekona ruhiy tajriba bilan uyg'unlashtirgani aniqlandi. Adib hikoyalarida jahon adabiyotiga xos ramziylik, ichki monolog, absurdlik, shartlilik va psixologik tasvir vositalari milliy badiiy tafakkur asosida qayta talqin qilingan.

Kalit so'zlar: Nazar Eshonqul, o'zbek adabiyoti, jahon adabiyoti, qiyosiy tahlil, modernizm, postmodernizm, hikoya, ramz, absurd, psixologizm, begonalashuv, badiiy tafakkur, intertekstuallik

A COMPARATIVE ANALYSIS OF NAZAR ESHONQUL'S SHORT STORIES IN THE CONTEXT OF WORLD LITERARY TRADITIONS

Kholliyeva Madina Bakhodir qizi
madinaxolliyeva95@gmail.com
Shahrisabz State Pedagogical Institute

Abstract: This article analyzes the short stories of Nazar Eshonqul - a prominent figure in contemporary Uzbek literature - in comparison with traditions of world literature. His work offers a distinctive artistic interpretation of themes such as the human psyche, loneliness, alienation, memory, fear, life and death, good and evil, and the conflict between the individual and society. The article compares elements of modernist and postmodernist poetics found in Eshonqul's stories with the artistic principles present in works by world-renowned authors such as Franz Kafka, Gabriel

García Márquez, Jorge Luis Borges, and Albert Camus. The study employs comparative-typological, hermeneutic, structural, and artistic-aesthetic methods of analysis. The analysis reveals that Nazar Eshonqul harmoniously blends general artistic trends of the global literary process with national consciousness, historical memory, and the Uzbek spiritual experience. In his stories, literary devices characteristic of world literature - such as symbolism, interior monologue, the absurd, conventionality, and psychological portrayal - are reinterpreted through the lens of national artistic thought.

Keywords: Nazar Eshonqul, Uzbek literature, world literature, comparative analysis, modernism, postmodernism, short story, symbol, absurd, psychologism, alienation, artistic thought, intertextuality

Kirish

XX asr oxiri va XXI asr boshlarida o'zbek adabiyotida badiiy tafakkurning yangi shakllari yuzaga keldi. Adabiy jarayonda insonning ichki dunyosi, ruhiy iztiroblari, mavjudlik muammolari va jamiyat bilan munosabatini yangicha badiiy vositalar orqali ifodalashga intilish kuchaydi. Ushbu jarayonda Nazar Eshonqul ijodi alohida o'rin egallaydi. Uning hikoyalari an'anaviy syujet va tasvir usullaridan farqli ravishda ramziy obrazlar, ko'pqatlamli ma'no, ichki monolog, tush va xotira motivlari, shartli makon hamda vaqt, ruhiy kechinmalar tasviri bilan ajralib turadi. Nazar Eshonqul ijodini jahon adabiyoti an'analari bilan qiyosiy o'rganish adib asarlarining badiiy xususiyatlarini kengroq anglash imkonini beradi. Chunki uning hikoyalarida faqat milliy adabiyotga xos mavzu va muammolar emas, balki insoniyat uchun umumiy bo'lgan mavjudlik, yolg'izlik, qo'rquv, begonalashuv, xotira va o'zlikni anglash masalalari ham ko'tariladi. Bunday muammolar jahon adabiyotining turli davr va yo'nalishlarida ham turlicha shakllarda ifodalangan.

Nazar Eshonqul hikoyalaridagi inson ruhiyatining murakkab tasviri, ramziy obrazlar tizimi va noan'anaviy badiiy qurilish Frans Kafka, Alber Kamyu, Gabriel Garsia Markes, Xorxe Luis Borxes kabi adiblarning ayrim asarlaridagi poetik tamoyillar bilan qiyoslash imkonini beradi. Biroq bu o'xshashliklarni bevosita taqlid sifatida baholash to'g'ri emas. Qiyosiy tahlil, avvalo, turli adabiy an'analarda bir xil yoki yaqin insoniy muammolarning qanday badiiy shakllarda ifodalanganini aniqlashga xizmat qiladi. Maqolaning asosiy maqsadi Nazar Eshonqul hikoyalaridagi badiiy-estetik xususiyatlarni jahon adabiyoti an'analari bilan qiyoslash, o'xshash va farqli jihatlarni aniqlash hamda adibning milliy va umuminsoniy badiiy tafakkur uyg'unligidagi o'rnini ko'rsatishdan iborat.

Adabiyotlar tahlili

Nazar Eshonqul ijodi zamonaviy o'zbek adabiyotshunosligida o'ziga xos mavqega ega bo'lgan hodisalardan biridir. Adibning hikoyalari haqida yozilgan ilmiy

va tanqidiy maqolalarda uning ijodidagi ramziylik, ruhiy tasvir, modernistik tafakkur, mifologik motivlar va insonning ichki olamini yoritish masalalariga e'tibor qaratilgan. Nazar Eshonqul asarlarida an'anaviy realistik tasvir bilan bir qatorda shartlilik, ramziylik va falsafiy mushohada kuchli ekanligi ko'plab tadqiqotlarda qayd etiladi.

Jahon adabiyoti nazariyasida modernizm va postmodernizm masalalariga bag'ishlangan tadqiqotlar ham ushbu maqola uchun metodologik asos vazifasini bajaradi. Modernistik adabiyotda insonning ichki dunyosi, yolg'izlik, begonalashuv va mavjudlik muammolari markaziy o'rin egallaydi. Frans Kafka ijodida insonning noma'lum va tushunarsiz kuchlar qarshisidagi holati, Alber Kamyu asarlarida mavjudlikning absurdligi va insonning hayot mazmunini izlash jarayoni alohida ahamiyatga ega. Gabriel Garsia Markes ijodida esa real voqelik bilan g'ayritabiiy hodisalarning uyg'unlashuvi, xotira va tarixning badiiy talqini muhim poetik vositalardan biri hisoblanadi.

Xorxe Luis Borxes ijodida ramz, labirint, vaqt, xotira va haqiqatning nisbiyligi kabi tushunchalar murakkab badiiy struktura orqali ifodalanadi. Ushbu poetik xususiyatlarning ayrimlari Nazar Eshonqul hikoyalaridagi badiiy qurilish bilan qiyoslash uchun muhim nazariy asos bo'la oladi. Biroq Nazar Eshonqul ijodini jahon adabiyotidagi muayyan bir adib yoki yo'nalishning bevosita davomi sifatida baholashdan ko'ra, ularni umumiy badiiy tendensiyalar doirasida qiyoslash maqsadga muvofiqdir. O'zbek adabiyotining XX asr oxiri va mustaqillik davridagi rivojlanishini o'rgangan tadqiqotlarda ham badiiy tafakkurning yangilanishi, inson ruhiyatiga chuqurroq kirib borish, ramziy ifoda va falsafiy mushohadaning kuchayishi muhim xususiyat sifatida ko'rsatiladi. Nazar Eshonqul hikoyalari ana shu jarayonning yorqin namunalaridan biri sifatida namoyon bo'ladi.

Metodologiya

Tadqiqotda qiyosiy-tipologik, germeneytik, struktural-semiotik va badiiy-estetik tahlil metodlaridan foydalanildi. Qiyosiy-tipologik metod orqali Nazar Eshonqul hikoyalarida uchraydigan mavzu va motivlar jahon adabiyotidagi o'xshash badiiy hodisalar bilan solishtirildi. Germeneytik metod yordamida ramziy obrazlar, badiiy detallar, tush va xotira motivlarining mazmuniy qatlamlari tahlil qilindi. Struktural tahlil vositasida hikoyalarning syujet qurilishi, makon va zamon munosabati, obrazlar tizimi hamda hikoyachi pozitsiyasi o'rganildi. Badiiy-estetik tahlil esa asarlardagi til, uslub, ramz, metafora, psixologik tasvir va falsafiy mushohada xususiyatlarini aniqlashga xizmat qildi.

Tadqiqot materiali sifatida Nazar Eshonqulning hikoyalari, shuningdek, jahon adabiyotining modernistik va postmodernistik yo'nalishlariga mansub ayrim asarlar olindi. Qiyoslash jarayonida asarlarning yaratilish sharoiti, milliy-madaniy konteksti va mualliflarning individual poetikasi ham hisobga olindi.

Tahlil va natijalar

Nazar Eshonqul hikoyalarining muhim xususiyatlaridan biri insonning ichki olamini tasvirlashga bo'lgan e'tibordir. Adib qahramonlari ko'pincha tashqi voqealardan ko'ra o'z ichki dunyosidagi ziddiyatlar bilan yuzma-yuz keladi. Ularning ruhiy iztiroblari, xotiralari, qo'rquvlari, shubhalari va hayot mazmunini izlash jarayoni asarning asosiy mazmuniy qatlamini tashkil etadi. Bu jihat jahon modernistik adabiyotidagi psixologik tasvir an'analari bilan mushtarakdir.

Frans Kafka ijodida ham insonning tushunarsiz va begona muhitdagi holati, uning mavjudlik oldidagi ojizligi va ruhiy izolyatsiyasi muhim o'rin tutadi. Kafka qahramonlari ko'pincha o'zlari anglay olmaydigan tizim yoki vaziyatga tushib qoladi. Nazar Eshonqul hikoyalarida ham insonning ichki va tashqi olam o'rtasidagi ziddiyati, o'zligini anglashga bo'lgan ehtiyoji va ruhiy yolg'izligi kuzatiladi. Biroq Nazar Eshonqul ushbu muammolarni o'zbek jamiyatining tarixiy, ma'naviy va madaniy tajribasi bilan bog'laydi. Shuning uchun uning qahramonlari Kafkadagi kabi umumlashgan begonalashuv holatini boshdan kechirsa-da, ularning ruhiy kechinmalarida milliy xotira va o'zbekona dunyoqarashning izlari mavjud.

Adib hikoyalarida absurdlik unsurlari ham uchraydi. Absurdlik bu yerda hayotdagi mantiqsizlikni shunchaki kulgili yoki g'ayritabiiy holat sifatida emas, balki insonning mavjudlik muammolarini ochib beruvchi badiiy vosita sifatida namoyon bo'ladi. Alber Kamyu ijodida absurd tushunchasi insonning mazmun izlash ehtiyoji bilan olamning sukuti o'rtasidagi ziddiyat orqali ifodalangan. Nazar Eshonqul ijodida esa mazkur muammo ko'pincha insonning tarix, xotira, jamiyat va o'zlik bilan munosabati orqali ochiladi. Shu sababli ikki adabiy hodisa o'rtasidagi o'xshashlik mavzu darajasida bo'lsa-da, uning badiiy va falsafiy talqini turlicha.

Nazar Eshonqul hikoyalarining yana bir muhim xususiyati ramziylikdir. Adib oddiy predmet yoki hodisaga keng ma'no yuklaydi. Makon, yo'l, qorong'ilik, devor, eshik, ko'zgu, daraxt, uy, tun kabi obraz va detallar ko'pincha insonning ruhiy holatini ifodalovchi ramzga aylanadi. Bunday poetik usul jahon modernistik va postmodernistik adabiyotida ham keng uchraydi. Xususan, Borxes ijodida labirint, kutubxona, ko'zgu va vaqt kabi obrazlar ko'p qatlamli falsafiy ma'nolarni ifodalashga xizmat qiladi. Nazar Eshonqulning ramziy tafakkurida esa milliy mifologiya, tarixiy xotira va Sharqona dunyoqarash elementlari sezilarli darajada namoyon bo'ladi.

Nazar Eshonqul ijodini Gabriel Garsia Markesning badiiy olami bilan qiyoslaganda ham muayyan tipologik yaqinliklarni ko'rish mumkin. Markes ijodida real va noreal hodisalar o'rtasidagi chegara ko'pincha ataylab xiralashtiriladi. G'ayritabiiy voqea oddiy hayot hodisasi sifatida tasvirlanadi. Nazar Eshonqul hikoyalarida ham tush, xotira, tasavvur va real hayot o'rtasidagi chegaralar ba'zan noaniqlashadi. Ammo bu o'xshashlikni aynan sehrli realizmning takrori sifatida baholash to'g'ri emas. Eshonqulning badiiy olamida shartlilik va g'ayritabiiylik

ko'proq inson ruhiyatini, tarixiy xotirani va ichki ziddiyatlarni ochish vositasi sifatida ishlatiladi.

Adib hikoyalarida xotira motivining alohida o'rin tutishi ham jahon adabiy an'analari bilan bog'liq qiyosiy masalalarni yuzaga keltiradi. Insonning o'tmish bilan munosabati, tarixiy voqealarning shaxs ruhiyatida saqlanib qolishi va o'tmishning bugungi hayotga ta'siri zamonaviy adabiyotning muhim mavzularidan biridir. Nazar Eshonqul bu masalani ko'pincha individual inson taqdiri orqali ifodalaydi. Xotira oddiy eslash jarayoni emas, balki qahramonning o'zligini anglash vositasiga aylanadi.

Nazar Eshonqul hikoyalarida vaqt ham doimo an'anaviy xronologik tartibda berilmaydi. O'tmish, hozirgi zamon va xayoliy holatlar bir-biriga qo'shib ketishi mumkin. Bunday usul qahramonning ruhiy holatini chuqurroq ifodalashga yordam beradi. Vaqtning subyektivlashuvi jahon modernistik adabiyotida ham muhim poetik vosita hisoblanadi. Biroq Eshonqul ijodida vaqt va xotira muammosi milliy tarix va shaxsiy taqdirning o'zaro munosabati bilan boyitilgan.

Adibning qahramonlari ko'pincha jamiyatdagi ma'naviy muammolarni bevosita ifodalovchi obrazlar sifatida ham namoyon bo'ladi. Ularning ruhiy iztiroblari orqali insonning jamiyatdagi o'rnini, ma'naviy qadriyatlarning o'zgarishi, yolg'izlik va begonalashuv masalalari ko'tariladi. Shu jihatdan Nazar Eshonqul hikoyalari nafaqat individual psixologik tajribani, balki jamiyatning ma'naviy holatini ham badiiy tadqiq etadi.

Qiyosiy tahlil shuni ko'rsatadiki, Nazar Eshonqul ijodida jahon adabiyotidagi modernistik va postmodernistik poetik tamoyillarning ayrim jihatlari mavjud. Bular ichki monolog, ramziy obraz, noan'anaviy syujet, shartli makon va zamon, tush va xotira motivlari, ko'p ma'noli badiiy detal hamda falsafiy mushohadadir. Shu bilan birga, bu unsurlar o'zbek milliy adabiy tafakkuri bilan uyg'unlashib, o'ziga xos badiiy shaklga ega bo'ladi.

Tadqiqot natijalari Nazar Eshonqul hikoyalarini jahon adabiyoti bilan qiyoslashda ikki muhim jihatni ajratib ko'rsatish zarurligini ko'rsatadi. Birinchidan, adib ijodida umuminsoniy muammolar mavjud bo'lib, ular jahon adabiyotidagi ko'plab ijodkorlarning asarlari bilan tipologik jihatdan yaqinlashadi. Ikkinchidan, ushbu muammolarning badiiy talqini milliy tarix, madaniyat, mentalitet va o'zbekona ruhiy tajriba bilan belgilanadi. Demak, Nazar Eshonqul ijodidagi jahon adabiy an'analari bilan yaqinlikni taqlid yoki oddiy ta'sir doirasida emas, balki umumiy badiiy tafakkur jarayonining milliy adabiyotdagi o'ziga xos ko'rinishi sifatida baholash maqsadga muvofiq.

Xulosa va takliflar

Tadqiqot natijasida Nazar Eshonqul hikoyalari zamonaviy o'zbek adabiyotida inson ruhiyatini chuqur tasvirlash, ramziy va falsafiy ifodadan foydalanish, an'anaviy syujet qurilishidan chekinish hamda mavjudlik muammolarini badiiy tadqiq etish

jihatidan muhim o‘rin tutishi aniqlandi. Adib hikoyalarida yolg‘izlik, begonalashuv, xotira, qo‘rquv, o‘zlikni anglash, hayot va o‘lim kabi masalalar jahon adabiyotidagi umumiy insoniy muammolar bilan mushtaraklik kasb etadi. Nazar Eshonqul ijodida Kafka, Kamyu, Markes va Borxes kabi ijodkorlarning asarlarida uchraydigan ayrim poetik tamoyillarga tipologik jihatdan yaqin xususiyatlar mavjud. Biroq Eshonqul ushbu badiiy usullarni milliy adabiy tafakkur, tarixiy xotira, Sharqona falsafiy qarashlar va o‘zbek xalqining ma’naviy tajribasi bilan uyg‘unlashtiradi. Shu sababli uning ijodini jahon adabiyoti bilan qiyosiy o‘rganish o‘zbek hikoyachiligining xalqaro adabiy jarayondagi o‘rnini chuqurroq anglash imkonini beradi.

Kelgusida Nazar Eshonqul hikoyalarini jahon adabiyotining muayyan vakillari ijodi bilan alohida-alohida qiyosiy o‘rganish, adib asarlaridagi mifologik va folklor motivlarini tadqiq etish, uning hikoyalarida intertekstuallik va postmodernistik poetika masalalarini kengroq tahlil qilish maqsadga muvofiq. Shuningdek, adib asarlarini xorijiy tillarga tarjima qilish va ularni jahon adabiy jarayoni kontekstida targ‘ib etish o‘zbek zamonaviy adabiyotining xalqaro miqyosda o‘rganilishiga xizmat qilishi mumkin.

Foydalanilgan adabiyotlar

1. Eshonqul N. Maymun yetaklagan odam. - Toshkent: Yangi asr avlodi, 2004.
2. Eshonqul N. Shamolni tutib bo‘lmaydi. - Toshkent: O‘zbekiston, 2005.
3. Eshonqul N. Tobut shahar. - Toshkent: Akademnashr, 2018.
4. Kafka F. The Metamorphosis and Other Stories. - New York: Schocken Books, 1971.
5. Camus A. The Myth of Sisyphus. - London: Penguin Books, 2000.
6. Borges J.L. Labyrinths: Selected Stories and Other Writings. - New York: New Directions, 1964.
7. Márquez G.G. One Hundred Years of Solitude. - New York: Harper & Row, 1970.